

KUTADGU BİLİG'DE ÜÇLEMELER, DÖRTLEMELER VE BEŞLEMELER**Fatma Sibel BAYRAKTAR*****Özet**

11. yy., Türk tarihi açısından askerî ve siyasi gelişmelerin ivme kazandığı bir dönem olduğu kadar kültürel gelişmelerle de göz doldurmaktadır. *Divânü Lügâti't Türk*'le çağdaş olan *Kutadgu Bilig* adlı başyapıt, bu dönemde Kaşgar'da tamamlanmıştır. (1069-1070)

Yusuf Has Hacıp, İslamiyet'in Türkler tarafından kabulünden sonra kaleme alınan bu ilk yazılı eseri, 11.yy.ın bildiğimiz tek yazı dili olan Karahanlı Türkçesi ile 6645 beyit olarak yazmıştır. Eserde ideal bir devletin nasıl olması gerektiği betimlenir. *Kutadgu Bilig*, Türk kültürünün yargı ve yasa konularını aydınlatan en değerli kaynaklardan biridir. Bu yüzden bilim dünyasına tanıdığı 1825'den beri, üzerinde binlerce çalışma yapılmıştır.

Kutadgu Bilig, felsefi, siyasi, dinî açılarından incelendiği gibi dili açısından da her daim incelenmeye değer bulunan bir eser olmuştur.

Türk Edebiyatının her döneminde hem ahenk sağlamak, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek ve kavramı zenginleştirmek amacıyla hem de hafızada kalmasını kolaylaştırmak amacıyla çeşitli tekrarlardan yararlanılmıştır. Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”, İngilizcede “hendiadyoin, reduplication dual”, Almandaca “Verdoppelung, Zwilligsformen, hendiadyoin”, Fransızcada “redoublement, hendiadyoin” terimleriyle karşılanan bu oluşumla ilgili ülkemizde hem tarihi metinler üzerinde hem de deyimler ve atasözleri üzerinde birçok çalışma yapılmıştır.

Göktürk metinlerinde “altun kümüş” (altın gümüş), “arkış tirkış” (kervan kabile), “at kü” (ad ün), “kurt koñuz” (börtü böcek), “yabız yablak” (sefil ve perişan) vb. birçok ikilemeye rastlamaktayız. Uygur Türkçesi metinlerinde de “akuru akuru” (yavaşça, sessizce), “asan tükel” (sağ ve selamet) “birin birin” (bire bir) gibi örnekler bulunmaktadır. Bu gün de deyimlerde “aşağı yukarı, borç harç, köşe bucak, paldır küldür” gibi sayısız ikileme kullanılmaya devam etmektedir.

Karahanlı Türkçesinin iki başyapıtından biri olan bu eserde de hatırı sayılır ölçüde ikilemeye rastlanmaktadır. *Divânü Lügâti't Türk*'ten farklı olarak, tabiat taklidi ikilemelere rastlanmaz. Kalıplaşma yoluyla oluşan ve tek bir sözcük gibi işlem gören ikilemeler bölünemez ve sözcüklerin yeri değiştirilemez. Eserde son derece başarılı olarak kullanılan ikilemeler yanında ikilemelerde geçen sözcüklerin genişletilmeleri yoluyla üçlemeler, dörtlemeler hatta beşlemelerle de yapılmıştır. İkilemelerden artırılarak elde edilen bu yapılar ikilemeler kadar kalıcı değildir. Bu eserde geçerli olmak üzere, bir tür yazarın kendisini denemesi gibi de görülebilir. Çünkü üçleme ve dörtlemelerde de ikilemelerde olduğu gibi tabiat taklidi kelimeler kullanılmamış eş veya yakın anlamlı kelimelerin veya anlam dairesi içinde eş değerliliği olan kelimelerin belirli bir akustik tercih sırasıyla bir araya getirilmesi tercih edilmiştir. Bu sıralama da ikilemelerde olduğu kadar sağlam değildir. Çünkü üçlemelerdeki sıralamanın değiştirilerek değişik beyitlerde karşımıza çıkması da söz konusudur.

* Yrd. Doç. Dr.; Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatsibayraktar@gmail.com.

Kerime Üstünova, bu günkü Türkiye Türkçesinde 445 üçleme; ayrıca *Dede Korkut Destanları*'nda da 45 üçleme belirlemiştir. Biz de isimlerle kullanılan 43 ve fiillerle kullanılan 16 üçleme tespit ettik. Anlaşılan o ki; ikilemeler ve artanlarının kullanımı hem tarihî lehçelerde hem de tarihî edebî eserlerde kullanılan ve gelişim seyri gösteren bir olgudur.

Daha çok isim soylu kelimelerle yapılan bu çoklu tekrarlar; yalın, türemiş, hâl ekleri almış formlarla karşımıza çıkmaktadır. Somut, soyut isimler, siyaset, askerlik, akrabalık adları, tabiat ve renk adları, madenler isim soylu tekrarların kullanıldığı alanlardır. İkilemelerde görülen zıt anlamlı tekrarlar, üçleme ve dörtlemelerde görülemez. Buna mantıken de imkân yoktur. Eş anlamlı tekrarlarından oluşan üçlemeler ve dörtlemeler daha az sayıda olmak kaydıyla fillerle de yapılmıştır. Fiillerle oluşturulan yapıların istek ve tasarlama kipleri ile kullanımları yanında sıfat fiil kuruluşundaki yapılar, edatlı ve bağlaçlı kullanımlar da bulunmaktadır. Beşlemelerin genellikle beytin tamamını kapsamaları ve cümle kuruluşunda oluşları yadırganmaz.

Anahtar Sözcükler: Ahenk, tekrar, ikileme, üçleme, dörtleme.

TRIPARTITE, QUADRIPARTITE AND QUINTETTE WORD GROUPS IN KUTADGU BILIG

Abstract

11th Century was very impressive in terms of cultural developments along with the momentum-gaining developments in the military and politics in Turkish history. Being contemporary of *Divânü Lügâti't Türk* (the compendium of the turkic dialects), the masterpiece named *Kutadgu Bilig* has been complemented in this era in Kashgar (1069-1070).

Yusuf Has Hacıp has penned this written work which has been written initially after the adoption of Islam by the Turks, in 6645 couplets in Karakhanid Turkish, the only known written language by the time. In the work described an ideal state that is how it should be. *Kutatgu Bilig* is one of the most valuable resources illuminating issues of jurisdiction and legislation of Turkish culture. Therefore, over thousands of studies which are recognized by the world of science has been conducted since 1825.

Kutatgu Bilig was always found worth studying in terms of its language as well as being studied in philosophical, political, religious aspects.

In every period of the Turkish literature, numerous repetitions were utilized in order to ensuring harmony, consolidating the meanings, strengthening, enriching the concepts and also facilitating to remain in memory. Many studies have been made relating these formations which are purported by the terms "atf-1 tefsiri" in Ottoman, "hendiadyoin, reduplication dual" in English, "Verdoppelung, Zwilligsformen, hendiadyoin" in German, "redoublement, hendiadyoin" in French, on historical texts as well as on idioms and proverbs.

In ancient Göktürk texts we frequently come across hendiadyses like "altun kümüş" (gold, silver), "arkış tirkiş" (caravan convoy), "at kü" (name, fame), "kurt kojuz" (bugs and insects) and "yabız yablak" (wretched and miserable). Also in Uighur Turkish texts we see examples like "akuru akuru" (slowly, quietly), "asan tükel" (safe and sound) "birin birin" (one by one). In today's Turkish idioms, innumerable hendiadyses keep on using like "aşağı yukarı (roughly), borç harç (by borrowing and difficultly), köşe bucak (nook and cranny), paldır küldür (headlong)".

Respectable amount of hendiadyses are found also in this work which is one of the two masterpieces of Karakhanid Turkish. Unlike the *Divânü*

Lügâti't Türk, nature imitating hendiadyses are not encountered. The hendiadyses are formed through the stereotypes and treated as a unitary word which cannot be divided and locations of the words cannot be altered. Alongside the hendiadyses highly successfully used in the work, by multiplexing and expanding the words occurred in them, tripartite, quadripartite word groups or even groups having five parts have been produced. Building by augmenting the hendiadyses, these structures are not as consistent as the hendiadyses themselves. Peculiar to this work, this can be seen as a self-trial. Because as in hendiadyses, in tripartite and quadripartite word groups, no nature-imitating words were used and it is preferred to arrange the synonyms or words in close meanings or equivalent in apprehension, according to an acoustic concordance ranking. This arrangement is not as robust as in the hendiadyses. Because it is not impossible to come across an altered placement of words in the multipartite word groups in various couplets.

Kerime Üstünova has identified 445 tripartite word groups in modern Turkish and 45 in *Dede Korkut Epic*. And we have identified 43 tripartite word groups used with nouns and 16 with verbs. It is evident that, usage of the hendiadyses and multipartite word groups is a phenomenon showing a course of development in both historical dialects and literary works.

These multiple repetitions in words which are usually built up with words akin to nouns show in lean, derived or suffixed forms. Concrete, abstract nouns, politics, military, kinship names, nature and color names and metals are the fields which the noun-akin repetitions are used. The repetitions with opposite meanings in the hendiadyses cannot be observed in multipartite word groups. This is also impossible logically. Multipartite word groups composed by synonyms can also be built up with verbs, albeit they are rare. Besides the usage of structures with the grammatical moods, there also usages with adjective-verb structures, with prepositions and conjunctions exist. It is not considered strange the word groups having five parts to subsume the whole couplet and to make complete sentences.

Keywords: Harmony, repetitions, hendiadyses, tripartite, quadripartite.

Giriş

İkileme; anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkileme Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”, Fransızcada “redoublement, hendiadyoin”, İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”, Almandada “verdoppellung, Zwillingsformen, hendiadyoin” terimleriyle karşılanır.

Osman Fikri Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig” adlı tanıtma yazısında, Avrupa dillerinde “hendiadyoin” teriminin kullanımını vermiş ve Türk dilindeki durumu izah etmiştir: “Avrupa dillerinde sadece “antonim” denilen, birbirini tamamlayan kelimeler “hendiadyoin” kabul edilmektedir. Örn: ana baba “ebeveyn” şekli. Buna karşılık “sinonim (kompositum)” denilen, aynı manada olan veya aynı manaya gelen iki ayrı kelime ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan iki ayrı kelime, Avrupa dillerinde “hendiadyoin” olarak kabul edilmemektedir. (Sertkaya, 1982-1983: 265)

Sertkaya, Türk dilindeki hendiadyoin anlayışını şu sözlerle dile getirir:

Mesela Türkçede “ikileme” şeklinde isimlendirebileceğimiz Eski Türkçe ög oñañ (ana baba) “ebeveyn” antonimi ile Türkçede “ikizleme” şeklinde isimlendirebileceğimiz ög ana (ana ana) “ana” sinonimi, bu güne kadar Türkçede hendiadyoin olarak kabul edilmiştir. Yani karı koca “evli çift”, konar göçer “göçebe” vb. gibi “antonimler” ve yorgun argın, delik deşik, bitmek tükenmek vb. gibi “sinonimler” ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan gece gündüz “daima”, var yok / varı yoğu “eşyası” vb. gibi söyleyişler, Karl Foy’dan beri Türkçede “hendiadyoin” olarak tavsif edilmişlerdir” (Sertkaya, 1982-1983: 265).

Ş. Tekin, bir çeşit tekrar olan aliterasyonun oluşumunu, dilin yapısında aramak gerektiğini savunarak Türkçenin yapı özelliklerine dikkat çeker. Ona göre eklemeli bir dil olan Türkçede kelime kökleri değişmez. Bundan dolayı Türkçede kelime tekrarları, aynı kökten kelimelerin yan yana kullanılması, pekiştirmeler çok eskiden beri hiç bir sanat endişesi taşımadan kullanılmış olmalıdır (Tekin, 1965: 59).

Türkçenin bir başka özelliği de “ifade muvaziliği” dir (: syntaktischer parallellismus) tekrarlar, aynı kökten kelimeler, pekiştirmeler, ifade muvaziliği ile birleşince ortaya çıkan estetik yapılar, zamanla işlenmiş; kalıplaşmış ve bugün dilin vazgeçemediği yapı taşları hâline gelmiştir.

Hatipoğlu *Türk Dilinde İkileme* başlıklı kitabında ikilemelerin Türkçenin çok önemli karakteristik bir özelliği olduğunu söylerken, ikilemelerin, anlatım gücünü artırmak ve anlamı pekiştirmek için aynı, farklı ve zıt anlamlı ya da ses benzerliği olan sözcüklerin peş peşe sıralanarak yeni anlamlar kazanması sonucunda kurulduğuna işaret etmektedir.

Ağakay (1988) da “ikizlemeler” terimiyle adlandırdığı konunun Türkçede gösterdikleri çeşitlilik ve anlatım kolaylıklarından dolayı, Türk dilbilgisinin en önemli konuları arasında yer aldığını vurgulamaktadır.

M. Baha (1931) birkaç örnek (er geç, karı koca, az çok) vererek şunları yazıyor: “bağlama edatlarından bir kısmının bilhassa ‘ve’ nin birçok yerlerde atılması, kelimelerin yalnız virgül ile ayrılması veya sadece yan yana konması ifadeye çok hafiflik verir, Türkçenin bünyesine daha uygun gelir.”

Anlamı pekiştirmek üzere Almancada “und”(ve) bağlacıyla ön veya son ses benzerliği olan sözcüklerden ya da aynı sözcüklerden deyimleşmiş çok sayıda ikilemelerin teşkil edildiğini görüyoruz. Bu tür ikilemeler, Türkçede bağlaçsız yalın ikilemelerle veya ses benzerliğine dayanan ikilemelerle verilmektedir.

Alm. Nach und nach - *T.* Yavaş yavaş (azar azar),

Alm. lug und lug – *T.* Yalan dolan,

Alm. klip und klar - *T.* Açık seçik (Aktaş, 1996: 573)

S. Çağatay (1941) “İkileme aslında bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede ikileme, şiire, düzyazıya, anlatıma güç, aydınlık katan; güzellik, ahenk sağlayan ve ancak bazı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sırdır” demektedir.

İncelemekte olduğumuz *Kutadgu Bilig*'in baştan sona ses tekrarlarıyla örülü oluşu, bu fikir eserini aynı zamanda okuması zevkli, ahengi kuvvetli bir başyapıt hâline getirmiştir. Ses tekrarları eserin bütününe hâkimdir: kara kul karası, bu kız kızlıkı kıldı kız atı kız, sakış saklıkın boldı adı sakış / körü barsa sakış idi ök sak iş.

Çağdaşı olan *Divan ü Lügat'it Türk*'te rastladığımız yansımalarından kurulu ikilemelere bu eserde hiç rastlanmamaktadır, bunun sebebi eserin daha çok bir düşünce kitabı olması olabilir. Ünlemlerden kurulu ikilemeler de eserde beş adetle sınırlıdır: ay ay 580, ay işim tuşum 6047, isizim isizim 6592 vb.” (Sev, 2004: .497-510).

“Aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin birlikte kullanılmasına üçleme denir” (Hatipoğlu, 1981: 78).

Osman Nedim Tuna, “Türkçede yalnız ikilemeler değil; üçleme hatta dörtlemeler de bulunmaktadır. Bunların ayrıca araştırılması gerekir” (1982-1983) demektedir.

“Üçlemelerin ikilemeler etkisiyle yapıldığı, dile bu yolla girdiği bir gerçektir. Bunda Türkçenin yapısının tekrarlara açık oluşunun da katkısı vardır. İkilemeler kadar olmasa da dilde hatırı sayılır ölçüde üçleme vardır.¹”

Kerime Üstünova “Dede Korkut Destanlarında Üçlemeler, Dörtlemeler, Beşlemeler” adlı makalesinde: “Dilde tekrarlar öylesine benimsenmiştir ki; ikilemelerle yetinilmemiş, aynı yolla üçlemeler, dörtlemeler, beşlemeler yapılmış ve bu yöntemle cümlelerde gerek biçim gerek anlam ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır” (Üstünova, 1997: 20) demektedir.

¹ Tuna, O. N. (1982-1983). *Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi* TDAY Belleten, s. 163-228

Verdiği birkaç örnek: at avrat pusat, bağ bahçe bostan, bohça sandık sepet, boy pos endam, çay kahve gazoz, çoluk çocuk boncuk, din iman insaf, dost ahab akraba, eş dost ahab, han hamam apartman, nane limon ökalıptüs, şans kader kısmet...

Harezmi Türkçesinde de az sayıda üçleme örnekleri görülmüştür: et ten süñük, sıgıt inçık yığı, yorumçı münecim kâhin (Toprak, 2005: 279).

1. *Kutadgu Bilig*'de Üçlemeler:

Kutadgu Bilig adlı bu başyapıtta sadece ikilemeler değil bol miktarda üçlemeler, biraz daha az olmak kaydıyla dörtlemeler de göze çarpmaktadır. Üç adet de beşleme ile karşılaşılır. Üçleme ve dörtleme olan kavramların ikileme olarak da sık kullanıldığı görülmektedir (Bayraktar, 2005).

Kutadgu Bilig'deki üçlemeler daha çok türdeş kelime tekrarları boyutunda karşımıza çıkar ve sayıları oldukça kabarıktır. Üçleme yapılmış formları ikileme şeklinde ve daha az sayıda olmak kaydıyla dörtleme olarak da görebilmekteyiz.

adaşlı kadaşlı 3485, adaş koldaş erdeş 1697, adaş koldaş erdeş kadaş 4579

kız oğlan 2280, oğıl kız kişim 2278, oğlın kızın kul küngin 5587

kurt yılan 5582, yıldı kuş kurt 4186, yılan kurt konguz 6559

bakır altun 3964, altun kümüş 475, kümüş gevher altun 6584, kümüş gevher altun bakır 3438

ağı çuz 6523, ağı çuz tiying kiş 5367

atı çavı A.28, atı küsi 3429, atı çav üni 3095, kü çav edgü at 6502

ukuška biligke 3939, bilig ög ukuğ 147, ukušluğ biliglig avutluğ silig 2821

kılkı kılınçı 546, kılkı kılınçım savım sözlerim 3694, yüzi görki kılkı kılınçı 1869

Yusuf Has Hacıp eserinde, sanki kelime tekrarları ile ahenk oyunu oynamaktadır. Üçlemeler, dörtlemeler, beşlemeler arasındaki kalıplaşma ikilemelerde olduğu kadar sağlam değildir. İkilemelere oranla bunların daha azı kalıplaşmıştır. Kalıplaşmanın sağlanamadığı örneklerde ise, geçici bağlantı kurulmuştur. Kerime Üstünova'nın da vurguladığı gibi "hepsinin amacı daha güçlü, daha etkili bir anlatım sağlamaktır"². *Kutadgu Bilig*'deki üçleme ve dörtlemelerde yansıma sözcüklere rastlanmaz.

1.1. İsimlerden Oluşan Üçlemeler

adaş koldaş erdeş

1697: *adaş koldaş erdeş* tutundı qalın

adaş koldaş ol erke arqa bilin

² Üstünova, K. (1997). Dede Korkut Destanlarında Üçlemeler, Dörtlemeler, Beşlemeler. *Bilge Dergisi*, 13, 20.

“Bir çok dost ve arkadaş edindi; dost ve arkadaş insan için bir destektir.”

aslı yıldız köki

2132: bu il tutruķı hem tüpi bekliki
iki neng turur *aslı yıldız köki*

“Memleketin direği, temeli, sağlamlığı, esası ve kökü iki Őeye bağlıdır”

atı çav üni

3095: keçürdi küvençin sevinçin küni
ajunķa yadıldı *atı çav küni*

“Gününü sevinç içinde güvençle geçirdi; adı, Şöhreti ve namı dünyaya yayıldı”

at ton tolum

2277: özinge bir *at ton tolum* kodsı tap
çavıķsa ajunda atın yadsı tap

“Kendisine bir at, giyim ve silah ayırması kâfidir; meŐhur olup, dünyaya nam salmak ona yeter”

basımçı ölütcü kırık

1737: ķayu oğrı tevlig ķaraķçı ķunuk
ķayusı *basımçı ölütcü kırık*

“Kimi hırsız sahtekâr, yan kesici dolandırıcı, kimi zalim olur, kimi öldürücü ve yıkıcı olur.”

bilig öđ ukug

147: basa aydım emdi munu yalnguķuđ
ađırlıķı boldı *bilig öđ uķuđ*

“Bundan sonra imdi insandan bahsettım; onun değeri bilgi, akıl ve anlayıŐtır.”

biligi uķuŐı kılınçı

4320: kara ‘am budun barça kılķı öngi
biligi uķuŐı kılınçı tengi

“Avam halkın tabiatı tamamen ayırıcıdır. Onun bilgisi, aklı ve tavrı da tabiatı gibidir.”

buz kar tolı

6013: ķıŐ erse yana tüş körügli ķarı
aķar suv tüşese ya *buz ķar tolı*

“Göçecek olan kimse köşk ve saray yapmaz; gezgin kimse yolda aylar ve yıllarca kalmaz”

bütün çın bağırsak

2885: *bütün çın bağırsak* közi köngli tok
Köni bolsa kılkı mészél atġu oġ

“Güvenilir, doğru, sadık, gözü ve gönlü tok, tabiatı da atılan ok gibi doğru olmalıdır.”

cefa cevri barı

6603: *Cefa cevri barı* manga tegmesüni
Otun bifalardın sıngardın bolayı

“Dünyanın bütün cevir ve cefası bana gelmesin, küstah ve kaba insanlardan uzak olayım.”

çığay tul yetimig

6487: *çığay tul yetimig* suyrkaġlı yoġl l l
Ajun tegşürüldi tangırkaġlı yoġ

“Fakir, dul ve yetimlere şefkat gösteren yok; dünyayı başka bir kalıba koydular da hayrete düşen kimse yok”

çın köni edgü

5230: *bütün çın köni edgü* atlıġ kişig
özüngke yakın tut angar bir işig

“Bütün dürüst, doğru ve iyilikle şöhret kazanmış kimseleri kendine yakın tut ve işi onlara ver”

edgü törülüg arıg beg silig

3112: *ay edgü törülüg arıg beg silig*
bayat birdi erdem sanga ög bilig

“Ey âdil, temiz ve halim bey, Tanrı sana akıl, bilgi ve birçok faziletler verdi”

er at sü

5478: *hazine telim bar er at sü* öküş
Ķamuġ işke yolçı bilig bar uġuş

“Hazinen çok, adamların ve askerinin var; her türlü işe yol gösteren bilgi ve akla sahipsin”

erej arzu ni'met

3438: *erej arzu ni'met* közün körmeding
kümüş gevher altun baġır bulmadıng

“Huzur, arzu ve nimeti gözünle görmedin; gümüş mücevher altın ve bakıra da hiç sahip olmadın”

fitne bela isiz

6494: küdezsü uğan tengri imanımız

Kötürsü bu *fitne bela isiz* iz

“Kadir Tanrı encamımızı hayretsin; bu fitne bela ve kötü âdetleri ortadan kaldırsın”

hazine hasem sü

5152: *hazine hasem sü* idisi bolup

Tirildi bir ança tilekin bulup

“Hazinesi, maiyeti ve askerleri vardı; bunlara dayanarak, her isteğini buldu ve böylece bir müddet yaşadı”

iş tuş kıadaşlar

4921: tirendi unamaz berü kelgeli

iş tuş kıadaşlar yüzün körgeli

“Direndi, buraya gelmeye eş-dost ve kardeşlerinin yüzünü razı olmadı

kıatılgı kelışgü barışgü kerek

4168: kıapugdağı birle yaraşgü kerek

kıatılgı kelışgü barışgü kerek

“Kapidaki insanlar ile iyice anlaşmalı, onlar ile karışmalı ve onlara gidip gelmelidir.”

kıatıksız kıarıksız arıg

3899: bir ol bir *kıatıksız kıarıksız arıg*

Yoğuğ bar kıılır ol kıılır yoğ barıg

“O bir tektir, temizdir; ona hiçbir şey katılmamış ve karışmamıştır; yoğu var eder ve varı da yok eder”

kend uluş ordu

B26: kıayu *kend uluş ordu* karşı yire

Kitabka öngin at atamışlara

“Her memleket, şehir ve sarayda bu kitaba ayrı ayrı adlar verilmiştir.”

kılıç baldu oğ

2961: isig tumlıg aç toğ yadağ hém yalıng
kılıç baldu oğ yir ay ilig biling

“Onlar sıcakta, soğukta, aç, tok, yaya ve çıplak hâlde, kılıç, balta ve ok darbelerine maruz kalırlar; Ey hükümdar, bunu bil”

köngül til kılnçı

5509: negü tir eşitgil köni köngli tüz
Köngül til kılnçı kamuğ kılkı uz

"Doğru ve dürüst gönüllü; düşüncesi, sözü, işi ve bütün hareketi iyi olan insan ne der, dinle"

kü çav at bile

1711: biligsiz bedük bolsa devlet bile
 Biliglig bedükrek *kü çav at bile*

“Saadet insana gelir ve onu yükseltir; insan doğru hareket ederse, bu itibar ona yar olur”

kü çav edgü (at)

6502: tilemedim özke *kü çav edgü* at
 Kişi asgı kıldum öz erse ya yat

“Ben kendime şan ve şöhret veya iyi ad dilemedim; yakın olsun uzak olsun, ben herkesin iyiliğini istedim”

kümüş gevher altun

6584: tuz etmek hağı tip küdezigli barmu
 kümüş gevher altun bile men kılayı

“Tuz ekmek hakkını gözetem var mı? Ben onu altın, gümüş ve gevhere gark edeyim”

küvençim avınçım sevinçim

3774: küvençim avınçım sevinçim kamuğ
 Sevinçing içinde turur ay uluğ

“Güvencim, avuncum ve sevincim hepsi senin rızan içindir, ey ulu.”

malı teni canı

52: yuluğ kıldı malı teni canını
 Yalavaç sevinçi tiledi köni

“Malını, tenini ve canını feda etti; dileği ancak Peygamberin rızası idi”

oğul kız kişim

2278: oğul kız kişim tip nengin irkmese

Ya yir suv bağım tip kümüş tirmese

“Çoluk çocuk ve karım diye, mal toplamamalı veya mülk ve bağ bahçe edineceğim diye, gümüş yığmamalıdır.”

otunluk bıvalık yavalık

931: otunluk bıvalık yavalık kamuğ

İsizler kılınçı bolur ay yigit

“Küstahlık, kabalık, aksilik hep kötülerin hareketidir; ey büyük!”

öd kün ajun

251: bularda kayu buldı erse bilig

Olar urmuş öd, kün ajunğa elig

“Bunlardan hangileri bilgiyi buldu ise, onlar zamaneye ve dünyaya hâkim olmuşlardır”

ög köngüllüg ukuşluğ oduğ

3082: aya ög köngüllüg ukuşluğ oduğ

Ayı sevme dünya tokığay yoduğ

“Ey akıl ve gönül sahibi, anlayışlı ve uyanık olan insan, bu dünyaya hiç gönül verme; onun beklenmedik yerlerde sana zararı dokunur”

öt sav erig

4939: manga tuşsu birsü bir öt sav erig

Yana yansu kılsu kıllur işlerig

“Bana gelsin; öğüt ve nasihat versin; sonra tekrar yerine dönüp, kendi işi ile meşgul olsun”

sevinç avınç küvenç

123: *sevinçin avınçın güvençin* ili

Aşasu yaşasunu luğman yılı

“Sevinç huzur ve güvenç içinde, memlekete hâkim olsun, Lokman kadar uzun ömürlü olsun”

temürçi etükçi yana kıрмаçı**4458:** *temürçi etükçi yana kıрмаçı*

Ya sırcı bedizçi ya oğçı yaçı

“Bunlar demirci, ayakkabıcı, derici yahut cilacı, boyacı veya okçu ve yaycıdır.”

uçuğlı yoriğli tınığlı**23:** *uçuğlı yoriğli tınığlı* neçe

Tirilgü seningdin bulup bir içe

“Uçan, yürüyen ve duranların hepsi rızıklarını senden bularak, yeyip içerler”

ud ingek öküz**5372:** *ya yoriğli kıalın köp kıutuz*Ya tüzde yoriğli *ud ingek öküz*

“Bir de şimaldeki dağlarda sürülerle dolaşan yaban sığırı veya ovada dolaşan inek ve öküz sürüleri”

ulus kend budun**3203:** *yağın kıa kıadaştın yitürmiş sen öz**Uluş kend budundın* evürmiş sen yüz

“Sen yakın akraba ve kardeşlerden uzaklaşmışsın; köy, kasaba ve şehir halkından yüz çevirmişsin”

ukuş ög bilig**2029:** *sağ erse begi begi ilke tegmez elig*Kıalı tegse yetrür *ukuş ög bilig*

“Bey ihtiyatlı olursa memleketine el dokundurtmaz; eğer dokunursa, o bu tecavüzü akıl, fikir ve bilgisi ile karşılar”

ukuşlug ukuşsuz otun**1923:** *biliglig biligsiz çığay bar ya bay**ukuşluğ ukuşsuz otun* bar ked ay

“Bilgili, bilgisiz, fakir ve zengin var; akıllı, akılsız ve küstah var. İyi söyle”

yıl ay kün

1888: keçürdi *yıl ay kün* bu arzu öze
İlin itti edgü törüsin tüze

“Böylece aylar ve yıllar geçti; hükümdar iyi kanunlar va’ ederek memleketini idare etti”

yıl kün ay

4819: kerek erse bay bol kerek yok çıġ
Tiriglikni yir bu keçer *yıl kün ay*

“İster zengin ol, ister yoksul ve fakir, her geçen yıl, ay ve gün hayatı kemirmektedir.”

yılkı kuş kırt

4196: kamuġ nengi kördüm öz ügrün yorır
Kişi *yılkı kuş kırt* öz ügrin bilir

“Nereye baktım ise, her mahlûkun kendi hem cinsi ile gezdiğini gördüm; insan, hayvan, kuş, kırt hemcinsini bilir”

yılan kırt kınguz

6559: *yılan, kırt kınguz* yimi öz igdileyü
Bu ni’met bile men negüke igidtim

“Yılan, haşerat ve böceklerin yemi olan bu vücudu ben neden nimet içinde besleyerek yetiştirdim”

yigü içgü aş

524: bilişing ne barmu adaş ya kıdaş
Körüġli ne barmu *yigü içgü aş*

“Akraban dostun veya tanıdığın var mı; yiyeceğin, içeceğin ve bakanın var mı?”

yigü içgü birgü

2958: eng aşnu *yigü içgü birgü* kerek
Tapınġu itiglerin itgü kerek

“Ona ilk önce yiyecek ve içecek vermek ve onun hizmet esbabını hazırlamak lazımdır”

közim sen tilim sen elim sen

3125: *közim sen tilim sen elim sen* manga
Anın edgü boldı atım ay tonga

“Sen de benden gözüm, dilim ve elimsin; ey mert yiğit, ben bu sayede iyi nam kazandım.”

1.2. Fiillerden Oluşan Üçlemeler

Bu kuruluştaki üçlemelerin genellikle istek kipinde olduğu görülmektedir. Zaman olarak da görülen geçmiş zaman tercih edilmiştir.

adırsa ödürse seçe bilse

329: *adırsa ödürse seçe bilse* öz

Çamuğ iş içinde yitiğ tutsa köz

“Ayırt eder, eler, seçebilir ve her işte gözünü keskin tutarsa”

aldı açtı oğıdı

3844: bitig birdi ögdülmiş aşnu turup

İlig *aldı açtı oğıdı* çorup

“Ögdülmiş ilk önce mektubu verdi; hükümdar aldı, açtı ve dikkatle okudu”

bayusa bedüse yadılsa

737: *bayusa bedüse yadılsa* çavı

Kiter men anıngdın kiter yüz suvı

“Zenginleşip büyüyerek şöhreti yayılınca, ben ondan uzaklaşırım; onun da itibarı gider”

bileyin uşayın büteyin

729: negü ol munıng ma'nisi ay manga

bileyin uşayın büteyin sanga

“Bunun manası nedir, bana söyle; ben de bileyim, anlayayım ve sana güveneyim”

itti koddı yaruttı

2017: çayı beg törü birse ilde köni

İlin *itti koddı yaruttı* küni

“Hangi bey memlekette doğru kanun koydu ise, o memleketini tanzim etmiş ve gününü aydınlatmıştır”

kelip tüştü kirdi

3282: atın mindi evke yüz urdı turup

kelip tüştü kirdi yaça çur yörüp

“Atına bindi, evine doğru hareket ederek, gelip indi; evine girdi, yaka ve kuşağını çözdü”

körsü bilsü eşitsü

513: sini körsü bilsü eşitsü sözüng
Tileking ne erse tilin ay özüng

“Seni görsün, tanısın, sözünü dinlesin; ne istediğini sen ona kendin bildir”

ödürdi adırdı kötürdi

385: ödürdi adırdı kötürdi mini
Azuqlar yolındın kiterdi mini

“O seçti, ayırdı, beni yükseltti; beni yolunu şaşırılmışlar arasından uzaklaştırdı”

ödürdi törütti yaruttı

382: ödürdi törütti yaruttı köngül
Köni yol öze tuttı könglüm amul

“Seçti, yarattı ve gönlü aydınlattı; gönlümün içinde, doğru yol üzerinde tuttu”

todup kıpsu barsu

4648: usa edgü itgil sen aş suv arıġ
todup kıpsu barsu keligli arıġ

“Bütün misafirlerin sofradan doyarak kalkması için, yiyecek ve içeceği mümkün mertebe iyi ve temiz hazırla”

yidi içti tındı

3947: tegip tüşti oldurdı evke kirip
yidi içti tındı bir ança serip

“Gelip eve girdi, oturdu, yedi, içti ve bir müddet istirahat etti”

yidi todtı kıandı

5339: bizingde ozaķı kıutı barġuķı
yidi todtı kıandı ölüp yatġuķı

“Bizden önce gelen ve şimdi ölüp giden nesiller ondan yedi, doydu ve kalktılar”

yise todsa yatsa

989: yise todsa yatsa bu yılķı turur
Bu yılķı tidüküm bu kıılķı turur

“Sadece yiyen, doyan ve yatan hayvandır; bu hayvan dediğim, onun tabiatıdır”

*yitürse içürse kedürse***2280:** *yitürse içürse kedürse* kedim

At üstem kız oğlan bu birse telim

“Silah arkadaşlarımı yedirip içirmeli ve giydirip kuşatmalı; onlara çok at koşum, köle ve cariye ihsan etmelidir”

*yori bar biliş***512:** *yori bar biliş* emdi hacib bile

Tileking ne erse tilin ay özüng

“Sen şimdi hacibin yanına gidip, onunla tanış, dileğin ne ise, kendisinden iste”

*yori bar oқиğil***573:** *yori bar oқиğil* anı sen manga

Tapuğka köründür ay ersig tonga

“Haydi arslanım, yürü, git; sen onu bana çağır, huzuruma getir”

1.3. Sıfat Fiil Kuruluşundaki Üçlemeler*küvengü avınğu sığınğu***4797:** *küvengü avınğu sığınğu* idim

Kamuğdın üzöldüm kaçar men sanga

“Benim güvenecek, avunacak ve sığınacak rabbim sensin; her şey ile ilgimi kestim; sana sığınırım.”

*törütgen igidgen keçürgen***124:** bayat atı birle sözüg başladım*törütgen igidgen keçürgen* idim

“Tanrı adı ile söze başladım; o yaratan, yetiştiren ve göçüren rabbimdir.”

1.4. Bağlaçlı Üçlemeler

“ ne...ne” bağlaçlı üçlemeler görülmektedir.

*ne ödrüm ne ködrüm ne ersig eren***279:** *ne ödrüm ne ködrüm ne ersig eren*

Ajunda tetig er yidi bu cihan

“Ne seçkin, ne yüksek ne yiğit adam idi, zaten âlemde ferasetli insan bu dünyaya hâkim olur.”

yorımaz ne yatmaz udımaz

17: *yorımaz ne yatmaz udımaz oduĝ*

Ne mengzeg ne yangzaĝ ktrmez boduĝ

“Yürümez ve yatmaz, uyumaz, uyanıktır. Ne benzer, ne kıyas edilir, ne de tasavvur götürür.”

1.5. Cümle Yapılı lemeler

Burada  örnek bulunmaktadır.

kelir men barır men yorır men

747: *kelir men barır men yorır men* burun

Ajunuĝ kezer men manga yoĝ orun

“Gelirim, giderim, ileriye doĝru yürürüm, dünyayı dolaşırim; benim için yer yurt yoktur.”

kni bol kni kıl kni tut yorık

5506: *kni bol kni kıl kni tut yorık*

İsiz egri kngey evrgey kılık

“Doĝru ol, doĝru yola git ve her vakit doĝruluk ile hareket et; böylece kötü ve eĝri yola gelir ve tavrını deĝiştirir”

rg bol amul bol tzn bol silig

1416: *rg bol amul bol tzn bol silig*

amuĝ edglkke tegrgil elig

“Sakin, halim selim ve yumuşak huylu ol; böylelikle bütün iyiliklere elini uzat”

2. Kutadgu Bilig’de Dörtlemeler:

Genellikle ad soylu kelimelerle yapıldıkları dikkati çekmektedir. lemelerde olduĝu gibi dörtlemelerde de zıt anlamlı deĝil eş ya da yakın anlamlı kelimelerin gruplaştıkları görülmektedir.

2.1. İsimlerden Oluşan Dörtlemeler:

adaş kldaş erdeş kdaş

4579: *adaş kldaş erdeş kdaş aşları*

Bolur erse krg barıp işleri

“Arkadaş, dost, ahbap ve kardeş ziyafetleri olursa, oraya gidip eşi, dostu görmelidir.”

ağı uz tiying kiş

5367: ajun teziginür ilde arķıř yorıp
ağı uz tiying kiş alır sen tirip

“Kervanların diyar diyar gezerek, dünyayı dolaşır; sen ipekli ve sırmalı kumaşlar ile sincap ve samur kürkleri toplarsın”

al sarığ kök kıızıl

67: urımış yığaçlar tonandı yaşıl
 Bezendi ipün *al sarığ kök kıızıl*

“Kurumuş ağaçlar yeşiller giyindi; tabiat mor, al, yeşil ve kıızıl renkler ile süslendi”

avinđum sıđınđum yölekim toğum

4794: *avinđum sıđınđum yölekim toğum*
 Ol ol bir idi todđu acım toğum

“Avunacağım, sığınacağım, desteğim ve dayanağım odur; açlığımda ve tokluğumda beni gözeten o, bir olan rabbimdir”

budun körki ödrüm talu edđüsü

4422: olarda bolur bu ajun arzusu
budun körki ödrüm talu edđüsü

“Halkın beğendiği ve bu dünyada arzulanan seçme, iyi ve güzel şeyler hep onlarda bulunur.”

erig sü er at

B.38: yime bu *erig sü er at* ma amuğ
 Negü teg tirilgü yir bulđu yoluğ

“Bir de bu ordu ve askerın nasıl toplanacağını, konak yerinin ve sefer yolunun nasıl seçileceğini”

az ördek uğu ıl akılığ

72: *az ördek uğu ıl akılığ* tudı
 akılayu aynar yoğaru odı

“Kaz, ördek, kuğu ve kıl kuyruk fezayı doldurdu; bağrışarak, bir yukarı bir aşağı kaynaşıyorlar”

kevel arķun yime tazı tay

5803: ajun malı tirding özüng boldı bay
kevel minding arķun yime tazı tay

“Sen dünya malını topladın ve zenginleştirdin; her türlü arap atlarına, cins atlara ve taylara malik oldun”

kevel tazı büktel tağı arķum

5369: kevel tazı büktel tağı arķum
aķur toldı tolmez bu suķluk ķanı

“Arap küheylanı, binek ve diğer cins atlar ile ahırların dolmuştur; fakat bu aķ gözlülük doymak bilmez.

ķılıķ baldu oķ ya

2055: ķılıķ baldu oķ ya ķavi küç yürek
bar erken ked er nengke ķorķmaz kerek

“Kılıķ, balta, ok, yay ile kuvvet ve cesaret varken, yiğit adam mal için endişe etmemelidir.”

ķızılı sarığlı örüngli ķara

4632: özüng tab’ını men ayayın yora
ķızılı sarığlı örüngli ķara

“Ben senin tabiatını izah edeyim; bu ya kıvıl, sarı, ak veya kara olur”

kümüş gevher altun baķır

3438: erej arzu ni’met közün körmeding
kümüş gevher altun baķır bulmading

“Huzur, arzu ve nimeti gözünle görmedin; gümüş, mücevher, altın ve bakıra da hiç sahip olmadın”

ne ķılķım ķılınķım savım sözlerim

3694: iligke tusulđu yok erdemlerim
Ne ķılķım ķılınķım savım sözlerim

“Ben ne tabiatım, ne tavır ve hareketim, ne de sözlerim ile hükümdara faydalı olabilecek bir fazilete malik değilim”

oğın kızın kul küngin

5487: bulunkılgıl *oğın kızın kul küngin*
hazine ur anda sen almış nengin

“Oğlunu ve kızını esir ederek, kul ve cariye et; oradan aldığın servetle hazine kur”

oğrı tevlig kırağçı kunuğ

1737: kıayu *oğrı tevlig kırağçı kunuğ*
kıayusı basımçı ölüťçı kıruğ

“Kimi hırsız, sahtekar, yan kesici, dolandırıcı; kimi zalim olur; kimi öldürtücü ve yıkıcı olur”

soldın onđın hem öngđin kidin

1857: bağar *soldın onđın hem öngđin kidin*
kıamuğ iş yarağın bilir hem öğin

“İşlere sağdan, soldan, önden, arkadan, her cephesinden bakar, hâl çaresini ve zamanını bilir.”

tamđa at üstem kedüt

1766: ayağ birdi *tamđa at üstem kedüt*
ağırladı aşru tükel boldı kıut

“Ona unvan, mühür, at, kıoşum ve hil’at verdi; çok itibar gösterdi; o ikbalin son derecesine vasil oldu”

uğuşlug biliglig avutluğ silig

2821: bu yanglığ kışi bulsa emdi ilig
uğuşlug biliglig avutluğ silig

“İşte hükümdar böyle akıllı, bilgili, haya sahibi ve yumuşak huylu bir insan bulursa”

yaşı kırı bod sın avınçı

1849: yüzi kıörki kıllkı kıılınçı ne ol
yaşı kırı bod sın avınçı ne ol

“Yüzü, görünüşü, tavır ve hareketi nasıldır; yaşı, derecesi, boyu posu nasıldır ve ne ile avunur?”

yaşıl kök sarığ al

2916: *yaşıl kök sarığ al* ağı ton kedip
Aşau kıötürse yaraşur yorıp

“Onların yeşil, mavi, sarı ve pembe ipek elbiseler giyip dolaşmaları ve yemek taşımaları hoş olur”

yazı tağ kır oprı

69: yazı tağ kır oprı töşendi yadıp
İtindi qolı qaşı kök al kedip

“Düzlükler, dağlar, sahralar ve ovalar bunu yayıp döşendiler; vadiler ve yamaçlar, al ve yeşil giyerek süslandiler”

yüzi körki kılkı kılnıçı

1849: yüzi körki kılkı kılnıçı ne ol
Yaşı qurı bod sın avınçı ne ol

“Yüzü, görünüşü, tavır ve hareketi nasıldır; yaşı derecesi, boyu posu nasıldır ve ne ile avunur?”

2.2. Fiillerden Oluşan Dörtlemeler

Sadece bir örnek mevcuttur.

yidi içti küldi sevindi

6341: unıttı bu qadğu saqınçıg yime
yidi içti küldi sevindi yana

“bu kaygı ve kederleri de unuttu, tekrar yedi, içti, sevindi ve yüzü güldü”

2.3. Cümle Kuruluşunda Olan Dörtlemeler

6446: erejleri emgek sevinçi saqınç
ağırı uçuzluq avınçı irinç

“Onun huzuru zahmet, sevinci keder, izzeti zillet ve rahatı mihnettir”

2187: ulug iş bu işke er ödrüm kerek
bütünlük bile kalkı ködrüm kerek

“Vezirlik mühim iştir; bu iş için seçkin insan lazımdır; o doğru ve asil tabiatlı olmalıdır”

2188: ukuşluk kerek hem biliglig kerek
tetiglik kerek hem siliglik kerek

“Vezir akıllı ve bilgili olmalıdır. Bu iş için zekâ ve yumuşak huylu olmak lazımdır”

2221: sakış saklıkın boldı adı sakış
körü barsa sakış idi ök sak iş

“Hesabın adı hesaplı davranmaktan hesap olmuştur; dikkat edilirse hesap çok hesaplı bir iştir”

3. Kutadgu Bilig’de Beşlemeler

Üçleme ve dörtlemelerde de görüleceği üzere tekrarların sayısı arttıkça örnekler azalmaktadır. *Kutadgu Bilig*’de mevcut olan beşlemeler üç adetle sınırlıdır ve isimlerden oluşmaktadır.

bela mihnet emgek ökünçün sıgıt

932: *bela mihnet emgek ökünçün sıgıt*

isizlik yanutu bolur ay yigit

“Bela, mihnet, zahmet, pişmanlık ve keder hep kötülüğün karşılığıdır, ey yiğit!”

böri tilkü aslan adıg ya tonguz

5376: *böri tilkü aslan adıg ya tonguz*

Seningdin kutulmaz ölür avda tüz

“Kurt, tilki, aslan, ayı veya domuz hiçbiri senin elinden kurtulamaz; hepsini de avlar; öldürürsün”

yüzi körki kılkı kılnıçı özi

531: *yüzi körki kılkı kılnıçı özi*

kamuğ yaqşı kördi tili uz sözi

“Yüzünü, kıyafetini, tavır ve hareketini, şahsını, sözünü, konuşmasını, hepsini iyi ve güzel buldu”

Sonuç

Kutadgu Bilig, bir düşün kitabı olması yanı sıra okuyucunun hoşlanacağı pek çok tekrar çeşitlerinin uygulandığı bir ahenk kitabıdır. Kitabın içeriği gereği seçilen üçlemeler, belirli konularda yoğunluk göstermektedir. Üçlemelerde ikilemelerin bir türü olan zıt anlamlılar karşı karşıya getirilemez; dolayısıyla tekrarlar eş ve yakın anlamlı kelimelerin sıralanışı şeklinde gözlenir.

İsimlerle kurulan üçlemelerde en çok yalın hâl kullanımı görülmektedir: “at ton tolum”, “buz qar toli”, “er at sü”, “kend uluş ordu” Türemiş olanları (+lıg, +lı, +sız, +cı, +daş) ekleri ile “uçuglu yorigli tınıgli”, “katıgsız karıgsız arıg”, “basımçı ölütcü kuruğ”, “adaş qoldaş erdeş” vb. görülmektedir.

Hâl eklerinde en çok iyelik eki kullanılmıştır: “küvençim avınçim sevinçim”, “sevinçin avınçin güvençin”, “biligi uquşu kılnıçı”, “malı teni canı”

İlgi hâli, yönelme hâli ve ayrılma hâli eki alan birer örnekte eklerin sadece üçüncü kelimelere getirildikleri görülmektedir: “çığay tul yetiming”, “öd kün ajunğa”, “uluş kent budundın”

İsimlerle yapılmış olan 43 üçlemenden 15’i soyut “cefa cevri barı”, “fitne bela isiz”; “uğuş ög bilig”, 28’i somut “kılıç baldu ok”, “yigü içgü aş” kelimelerle yapılmıştır. Buradaki önemli gösterge, *Kutadgu Bilig*’in soyut kelimeleri üst üste kullanma konusunda özel bir hassasiyet içinde olduğudur.

İkilemelerde olduğu gibi üçlemelerde de bilgi, akıl, düşünce konusu sıkça yinelenmiştir: “bilig ög uğuş”, “biligi uğuşu kılinçı”, “uğuş ög bilig”, “ög köngüllüg uğuşluğ oduğ” vb. Dörtlemelerde de “uğuşluğ biliglig avutluğ silig” biçiminde görülmektedir.

Siyasetle ve askerlikle ilgili kavramlar, eserin yazılış anlamına uygun olarak ikilemelerde olduğu gibi üçlemelerde de bol miktarda görülmektedir: “uluş kend budun”, “kend uluş ordu”, “hazine hasem sü”, “er at sü”, “kılıç baldu oğ” ve dörtlemelerde: “çerig sü er at”, “tamğa at üstem kedüt”, “kılıç baldu oğ ya”

Ad bırakmak çok önemsenen bir unsur olduğundan ikilemelerde olduğu gibi üçlemelerde de yer alır: “atı çav üni”, “kü çav at”

Akrabalıkla ilgili kavramların hem üçlemelerde hem de dörtlemelerde tekrarlandıkları görülmektedir: “adaş qoldaş erdeş”, “iş tuş qadaşlar”, “ogul kız kişim”, “adaş qoldaş erdeş qadaş”, “oglın kızın kul küngin” vb.

Hayvan adlarının ard arda sıralanması tabiat tasvirlerine canlılık kazandırmaktadır: “yılkı kuş kırt”, “yılan kırt qonğuz”, “qaz ördek kuğu kıl qaqalığ”, “kevel arqun tazı tay”, “böri tilkü aslan adığ ya tonguz” vb.

Renk adları da art arda sıralanır: “al sarığ kök kızıl”, “yağız yir yaşıl kök”, “yaşıl kök sarığ al”

Tabiatla ilgili kavramlar bir arada verilerek panoramik bir görüş sağlanmıştır: “buz qar tolı”, “yazı tağ kıır oprı”, “soldın ongdın hem öngdin kidin”

Maden adları: “kümüş gevher altun”, “kümüş gevher altun baqır”

Zamanla ilgili kavramlar: “öd kün ajun”, “yıl ay kün”, “yıl kün ay”

Edatlı ve bağlaçlı kullanımlarda “bile, hem, kerek, ne, ne...ne, yana” edatları göze çarpmaktadır.

Fiillerle yapılan üçleme ve dörtlemelerde de yakın anlamlı çekimli fiiller, etkili ve güçlü ifadeye ulaşmak amacıyla bir arada kullanılmıştır. Üçlemelerde en çok, görülen geçmiş zaman kullanılmıştır: “aldı açtı oğdı”, “ödürdi törütti yaruttı” Ardından dilek kipli olanları gelir: “adırsa ödürse seçe bilse”, “bayusa bedüse yadılsa” İstek ve emir kipli örnekler de bulunmaktadır: “bileyin uşayın büteyin”, “körsü bilsü eşitsü”, “todup şopsu barsu”

Ancak fiillerle yapılan üçleme ve dörtlemelerin sayıları isimlerle yapılanlara göre çok azdır.

Eserde beşleme olarak üç örneğe rastlanmıştır. Burada geçen unsurların hem ikileme hem üçleme hem de dörtleme olarak kullanılmış olmaları dikkat çekicidir: “bela mihnet emgek ökünçün sığıt”, “böri tilkü aslan adıġ ya tonguz”, “yüzi körki şılķı şılınķı özi”

Bu tekrarların önce ikileme sonra üçleme, dörtleme ve beşleme olarak kullanılmalarında amaç, anlatımın gücüne güç katmaktır. Yazar, eserinde tekrarların sınırlarını zorlamış gibidir. Benzer durumların ve duyguların yakın anlamlı kelimelerle defalarca tekrarlanması, topluma verilmek istenen mesajların daha iyi kavratılması ve bu mesajların kalıcı olmasını sağlamak içindir.

Kaynaklar

- AĞAKAY, M. A. (1988). Türkçede Kelime Koşmaları. *TDAY Belleten* 1954, Ankara
- AKTAŞ, T. (1996). Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler, *Türk Dili*, 539, 565-575.
- ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig I Metin* (2. baskı). Ankara: TDK Yay.
- ARAT, R. R. (1988). *Kutadgu Bilig II Çeviri* (4. baskı). Ankara: TTK Yay.
- ARAT, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. İstanbul: TKAE Yay.
- BAHA, M. (1931). *Yeni Türkçe Gramer*. İstanbul: Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş.
- BAYRAKTAR, F. S. (2005). Kutadgu Bilig’de İkilemeler. *Alatoo Üniversitesi Yusuf Has Hacip ve Fikirleri Sempozyumu*, Bişkek- Kırgızistan
- ÇAĞATAY, S. (1941). *Uygurcada Hendiadyoinler*. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları (1940-1941)
- HACIEMİNOĞLU, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- HATİPOĞLU, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- SEV, G. (2004). Divanü Lügat’it Türk’te İkilemeler. *Türk Dili*, 634, 497-510
- TEKİN, Ş. (1965). Uygur Edebiyatının Meseleleri. *Türk Kültürü Araştırmaları*, TKAE Yay., 59
- TOPRAK, F. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, 2, 277-292.

- TUNA, O. N. (1982-1983). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *TDAY Belleten*, 163-228.
- ÜSTÜNOVA, K. (1997). *Dede Korkut Destanlarında Üçlemeler, Dörtlemeler, Beşlemeler. Bilge Dergisi*, 13.
- ÜSTÜNOVA, K. (1998). Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler. *Türk Dili*, 57.